BAZYLIKA ARCHIKATEDRALNA
POD WEZWANIEM ŚW. JAKUBA APOSTOŁA W SZCZECINIE

Opracowanie Stowarzyszenie Historyków Sztuki Oddział w Szczecinie 2006 r.

autorka tekstu Kazimiera Kalita-Skwirzyńska
autor zdjęć i reprodukcji Grzegorz Solecki

Historia

Kościół pod wezwaniem św. Jakuba został poświęcony w 1187 r. Jego powstanie związane jest z misją chrystianizacyjną Pomorza, prowadzoną pół wieku wcześniej przez św. Ottona z Bambergu. Ufundował go, zapewne jako kościół drewniany, mieszczanin Jakub Beringer. Patronat nad świątynią powierzono benedyktynom z Bambergu. Związek ze zgromadzeniem przetrwał do czasów reformacji. W r. 1191 biskup Sygwin podniósł świątynię do rangi klasztornej, jednak do utworzenia klasztoru benedyktynów nigdy nie doszło, jednak w 1233 r. benedyktyni z Bambergu otrzymali prawo do ustanawiania przeoratu, obsadzania dwóch swoich księży, dwóch diakonów i mianowania kaznodziei. Z czasem prawo głosu w wyborze przeorów uzyskała rada miejska w zamian za zapewnienie ochrony zakonnikom udającym się w podróż do klasztoru macierzystego. Zakonnicy zamieszkali prawdopodobnie w budynku plebani (wikarówka), stojącym do dzisiaj po południowo-wschodniej stronie kościoła.

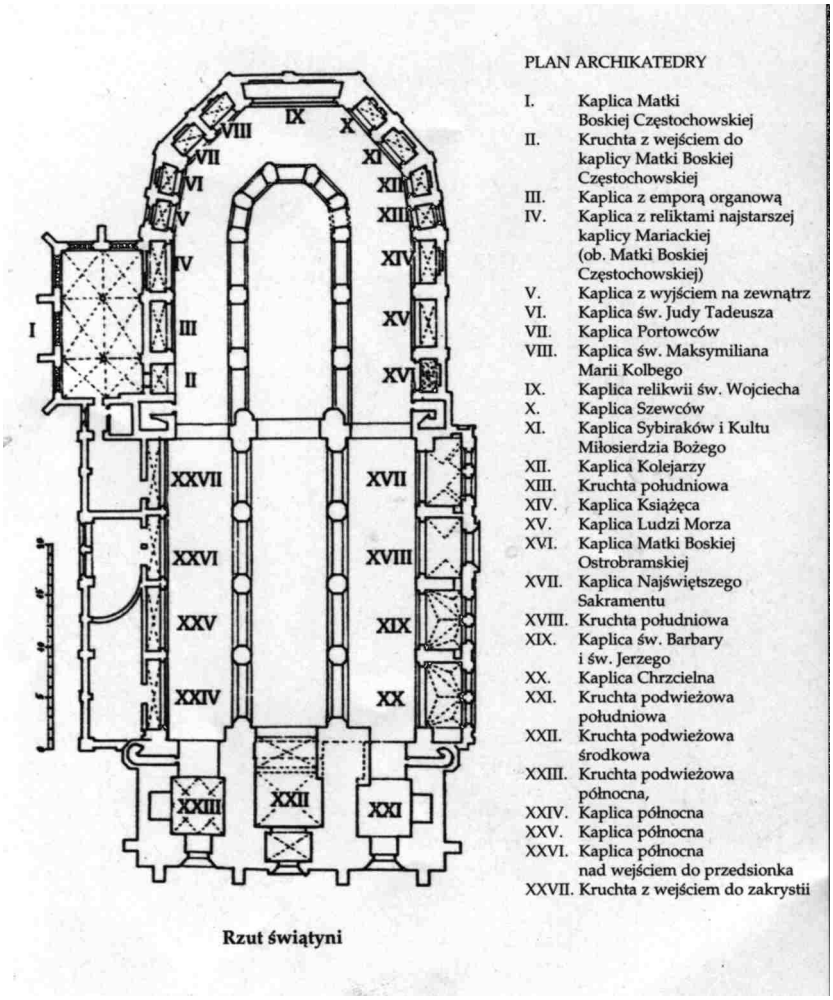

Pierwsza wzmianka źródłowa o kościele pochodzi z 1304 r.: gdy biskup Henryk von Wachholtz zatwierdza fundację ołtarza w kościele św. Jakuba, której budowę prowadzi przeor Alberti. Jedna z kaplic obejścia prezbiterium, fundowana przez rodzinę Wussow, wzmiankowana jest w 1290 r., a ołtarz pw. Najświętszej Marii Panny, ufundowany przez wdowę Wussow w r. 1296, zatwierdził bp. Wachholtz. W 1326 r. wzmiankowana jest następna kaplica Maryjna, usytuowana po wschodniej stronie obejścia chóru. W końcu XIII w. wzniesiono prezbiterium i wieże i przesklepiono wnętrze. O budowie wież świadczy fundacja ołtarza św. Wawrzyńca przez Bractwo Tragarzy w r. 1319, który to ołtarz ustawiono w „kaplicy pod wieżą”.

Bazylikalne rozwiązanie przestrzeni realizowało program gotyckiej katedry, wzorowanej na kościele Mariackim w Lubece (1277-1330). W XIV i XV wieku zmieniono założenie bazylikowe na halowe, angażując do tych prac wybitnego budowniczego o nieznanym nazwisku, a następnie jego ucznia Henryka Brunsberga, który wprowadził na Pomorzu nurt malarski i był autorem przebudowy kolegiaty Mariackiej w Stargardzie, kościoła Mariackiego w Chojnie i kościoła św. Katarzyny w Brandenburgu.

Widok od południowego - wschodu

Przekazy źródłowe informują o bardzo bogatym wyposażeniu średniowiecznym: 52 ołtarze, kazalnica, chrzcielnica, stalle w prezbiterium, paramenty i naczynia liturgiczne fundowane przez cechy, bractwa i indywidualnych fundatorów. Ściany były ozdobione polichromiami, których fragmenty istniały jeszcze w XIX w. W XV w. istniały organy i kilka dzwonów. W 1467 r. kościół otrzymał z Bambergu relikwie cesarza św. Henryka i jego żony Kunegundy, przechowywane były w relikwiarzu zakupionym w Norymberdze przez przeora Theodoricusa.

Od 1524 r. zaczął rozwijać się ruch reformatorski, w Szczecinie wybuchły rozruchy, zostali zabici dwaj benedyktyni i kościelny w kościele św. Jakuba. Po 1534 r. kościół św. Jakuba stał się protestancki. Patronat nad kościołem przejęła rodzina książęca, od 1612 r. objęła go rada miejska.

W 1652 r. wspomina kościół św. Jakuba podróżnik Giacomo Fantuzzi: „...kościół św. Jakuba, przepiękny, bardzo długi i szeroki, o trzech bardzo wysokich, sklepionych nawach, inna jeszcze nawa okrąża ołtarz główny, za którym stoi wielki misternie wykonany zegar wskazujący godziny, dzień, miesiąc, rok, kolendy, księżyc, słońce i ich odmiany, jak również wszystkie święta roku. Kościół ma też ogromne organy.” Zegar pochodził zapewne z XV w., zaś organy powstały w latach 1564-66 z fundacji książęcej. Około 1600 r. powstała ambona i liczne epitafia jednak nic z tego się nie zachowało do naszych czasów.

W czasie oblężenia w 1677 r. od brandenburskiego ostrzału artyleryjskiego kościół zapalił się, hełm wieży runął na korpus nawy, zniszczony został dach i sklepienia oraz wypalone zostało wnętrze. Wkrótce przystąpiono do usuwania zniszczeń. Po 1680 r. ufundowano nowe organy, ambonę empory, stalle i dzwony. W 1711 r. powstał monumentalny, sięgający sklepień ołtarz projektu Erharda Löfflera. Przyjęty od XVI w. zwyczaj sprzedawania kaplic na cele grzebalne rodzinom mieszczańskim zaowocował powstaniem bogatej nekropolii; ufundowano epitafia, nagrobki, i kaplice z ozdobnymi wejściami zamykanymi kutymi kratami lub murowanymi przegrodami. We wnętrzach kaplic chowano również zmarłych w ustawianych cynowych sarkofagach.

Wnętrze nawy głównej z około 1902 r.

Kaplicę Mariacką w XIX w. wyposażono w neogotycki ołtarz i ambonę, ściany wytynkowano i pokryto polichromią; wystrój ten zmieniono w latach 1934-5.

Kościół, widok z około 1900, po rekonstrukcji hełmu wieży.

II wojna światowa.

Latem 1944 r. władze kościelne i konserwatorskie przystąpiły do zabezpieczania cenniejszych elementów wyposażenia. Ołtarz główny i organy wywieziono do Niemieńska koło Drawna, skąd prawdopodobnie zabrała je Armia Czerwona. Inne sprzęty złożono w piwnicach zamku i „czerwonego ratusza". Elementy kamienne i dekoracje nagrobków schowano w kryptach kościoła, dzwon zamurowano w podwieżowej krypcie północnej. Kościół uległ ogromnemu zniszczeniu po nalocie w sierpniu 1944 r.

Stan świątyni po zniszczeniach wojennych, widok z 1944 r.

Po II wojnie światowe

W 1955 r. powołano parafię rzymsko-katolicką pw. św. Jakuba Apostoła, wykorzystując odbudowane prezbiterium w którym oszklono okna, przygotowując tę część kościoła do odprawiana nabożeństw, bez przesądzania o przyszłej funkcji całej budowli. Koncepcje zagospodarowania obiektu na różnego typu cele świeckie nie zyskały jednak ostatecznej aprobaty władz konserwatorskich. Teren kościoła należący do Skarbu Państwa pozostawał w jego gestii do 1971 r. W tymże roku władze kościelne otrzymały prawo własności i podjęto wówczas decyzje o odbudowie kościoła, bullą papieską z 28.VI.1972 kościół został mianowany katedrą Diecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Odbudowaną część chórową kościoła poświęcił ks. kardynał Stefan Wyszyński. Korpus nawowy został poświęcony 8.IX.1974 . Konsekracja katedry odbyła się 31.V.1982, a 23.V.1983 Jan Paweł II nadał katedrze tytuł bazyliki. 25.III.1992 r. Jan Paweł II podniósł Bazylikę Katedralną do rangi Archikatedry.

Architektura

Okres średniowiecza

Etap 1. Wygląd budowli z pierwszego okresu jej istnienia nie jest znany, zapewne była drewniana.

Etap 2. Korpus nawowy świątyni ceglanej realizowany był prawdopodobnie po 1250 r. Z odkrytych przez inż. Stefana Kwileckiego reliktów można odczytać zarys trzynawowej, bezprzyporowej bazyliki o szerokości 25 m., długości 30 m. i wysokości naw bocznych 8,5 m. Brak przypór wskazuje, że była przykryta drewnianym stropem. Pozostałe fragmenty środkowej nawy pięciobocznego prezbiterium, z krzyżowymi w rzucie filarami, potwierdzają datowanie wskazując na bazylikowe ukształtowanie wnętrza.. Na wewnętrznych murach filarów widoczne są pozostałości łęków, na których opierały się ostrołukowe arkady otwarte

do nawy obiegającej. 12 niskich filarów odwoływało się do symboliki kościoła misyjnego - nauka Jezusa niesiona w świat przez 12 apostołów.

Z przełomu XIII/XIV w. zachowane są fragmenty murów obu wież z cokołem wschodniego narożnika wieży południowej i duże fragmenty ścian wieży północnej, ze starannie opracowanymi ościeżami gotyckich, biforyjnych okien w trzech elewacjach drugiej kondygnacji. Okno od strony wschodniej, widoczne od wnętrza, było umieszczone tuż nad dachem pulpitowym nawy bocznej.

W tym samym czasie XIII/XIV w. po północnej stronie obejścia powstała duża kaplica, być może wolnostojąca, zakończona od wschodu trójbocznie; przebudowano ją w 2 poł. XV w. Główne wejście do dwuwieżowej bazyliki znajdowało się na osi fasady zachodniej, drugie boczne w elewacji południowej.

Etap 3. Około 1370 r. przystąpiono do gruntownej przebudowy wschodniej części. Podwyższono filary nawy środkowej prezbiterium tworząc halowe wnętrze nawy i obejścia i wzniesiono nowy rząd kaplic, pomiędzy wciągniętymi do wnętrza szkarpami, opiętych gładką powierzchnią bezprzyporowego muru. Powstałe między przyporami kaplice podzielono sklepieniami na dwie kondygnacje. Prace zakończono ok. 1387 r., kaplice były poświęcane w latach 1380-87. Rozwiązanie chóru jako zwartej scalonej bryły, która mieści obszerne wnętrze rozświetlone wielkimi oknami było pierwszą realizacją tego typu w rejonie nadbałtyckim. Nazwisko mistrza nie jest znane, natomiast za jego ucznia uważa się znanego szczecińskiego architekta Henryka Brunsberga, który wkrótce sam stał się twórcą malarskiego nurtu w ceglanej architekturze Pomorza. Około 1400 r. dobudował on kaplice do nawy południowej korpusu, o wysokości równej korpusowi nawowemu. Zyskały one dekoracyjny wystrój zewnętrzny - elewacja została podzielona płaskimi lizenami, pomiędzy którymi znajdują się przeprucia okienne; w lizenach z glazurowanych kształtek Brunsberg stworzył dekoracyjny system nisz zwieńczonych wimpergami na kilku poziomach. Elewacja była zapewne zwieńczona attyką, zasłaniającą dachy kaplic (podobnie jak w katedrze kamieńskiej). Wnętrza kaplic przykryto połówkami sklepień gwiaździstych.

Etap 4. W 1456 r. zawaliła się wieża południowa niszcząc zachodnią część bazylikowego korpusu. Wówczas nawy korpusu podzielono trzema parami ośmiobocznych filarów – powstała czteroprzęsłowa halowa przestrzeń, poszerzona od północy rzędem czterech głębokich kaplic o dwukondygnacyjnym układzie. Bezprzyporową północną elewację przepruto dwoma rzędami wielkich ostrołukowych okien.

Przebudowano kaplicę po północnej stronie obejścia, nadając jej rzut prostokątny, dwunawowy ze sklepieniem krzyżowo-żebrowym wspartym na dwóch filarach o przekroju kolistym – w tej formie jest zachowana do dzisiaj.

Równolegle prowadzono prace przy odbudowie wieży południowej, którą razem z wieżą północną doprowadzono do poziomu gzymsu wieńczącego drugą kondygnację. Od tego miejsca zmieniono pierwotną koncepcję, wyciągając w górę zamiast dwóch wież, jedną usytuowaną na osi. Boczne partie masywu wieżowego przykryto pulpitowymi daszkami i trapezowymi szczytami. Górne elewacje wieży i szczyty podzielono gęstym rytmem ostrołukowych blend z rozetami. Wieżę zwieńczono wysmukłym, stożkowym hełmem. Budowę prowadził mistrz Jan Benecke, na którego koncepcje miały wpływ niewątpliwie wieże z pocz. XV w. kościołów Stargardu. Budowę zakończono w 1503 r.

Położono ceramiczną posadzkę z kwadratowych terrakotowych płytek o wyciskanym, geometrycznym ornamencie.

Okres nowożytny

W ciągu XVI i I poł. XVII w. w kościele nie prowadzono żadnych poważniejszych prac budowlanych. Po pożarze 1677 r. w r. 1690 przystąpiono do odbudowy sklepień w nawach i hełmu wieży. Sklepienia krzyżowe z lunetami założono na pierwotnej wysokości. Wieżę przykryto niskim namiotowym dachem. Otynkowano ściany we wnętrzu i część

elewacji, zakrywając średniowieczne polichromie i detal architektoniczny – profilowania ościeży portali i okien. We wszystkich portalach założono drzwi o bogatej barokowej dekoracji snycerskiej (dwie pary drzwi są zachowane). Prace zakończono w 1693 r.

W r. 1830 w ramach odnawiania wnętrza pomalowano je na szary kolor, zakrywając barokowe polichromie.

Dla uczczenia 700-lecia powstania świątyni w 1892 r. przystąpiono do prac renowacyjnych. Inicjatorami byli konserwator Hugo Lemcke i szczeciński kupiec Karol Gerber. Podjęto rekonstrukcje hełmu wieży, jednak drewniana konstrukcja (wzorowana na wieży kościoła Mariackiego w Lubece) runęła pod naporem wiatru wiosną 1894 r., niszcząc dach korpusu i kaplicy Mariackiej, która straciła wówczas oba szczyty i sklepienia. Nowy hełm zbudowano w tym samym roku, wg projektu architekta Horfelda z Berlina – wieża z hełmem uzyskała wysokość 119 m. Odbudowano zakrystię i usytuowane obok niej pomieszczenia, elewacje kaplic przy nawie północnej zwieńczono neogotyckimi szczytami. Odtworzono ubytki w gotyckich kształtkach, odrestaurowano okna chóru, wystrój kaplic południowych i ościeża portali uzupełniono nowymi, fabrycznymi kształtkami o czarnej glazurze, zgodnie z XIX-wiecznym zamiłowaniem do rekonstrukcji; prace prowadził mistrz Decker pod kierunkiem architekta Hollinga.

17 sierpnia 1944 r. w czasie nalotu kościół zapalił się. Całkowitemu zniszczeniu uległ dach i cała północna część korpusu nawowego, 75% sklepień, hełm i część południowa wieży.

Okres po 1945 r.

W 1947 r. na skutek huraganu i osłabienia konstrukcji runęły sklepienia prezbiterium, a w południowej części wieży pojawiły się groźne pęknięcia. Z inicjatywy wicewojewody Jana Kaniewskiego, Wojewódzki Konserwator Zabytków inż. arch. Zygmunt Knothe, przystąpił do zabezpieczania ocalałego prezbiterium zlecając prace techniczne i projektowe Szczecińskiej Dyrekcji Odbudowy. Koronę murów wzmocniono żelaznym gorsetem i przykryto dachem, wmurowując między filarami łuku tęczowego ścianę zabezpieczającą; jej projekt, zgodny z charakterem stylowym budowli, był dziełem inż. arch. Zygmunta Knothe, natomiast obliczenia konstrukcyjne, uwzględniające możliwość odsadzania ściany, opracował inż. mgr Roman Fafius z Politechniki Szczecińskiej, ówczesny dyrektor techniczny SDO.

W 1960 r. zabezpieczono wieżę. W 1971 r. po przekazaniu ruiny władzom kościelnym komisja złożona z przedstawicieli władz kościelnych, konserwatorskich i Ministerstwa Kultury i Sztuki zdecydowała o wyborze koncepcji odtworzenia średniowiecznego kształtu budowli z nowoczesnym rozwiązaniem nieistniejącej elewacji północnej. Projekt wykonali inż. arch. Stanisław Latour i inż. arch. Adam Szymski przy współpracy konstruktora inż. Mirosława Hamberga. We wnętrzu zostały odtworzone międzynawowe ośmioboczne filary i sklepienia. Odtworzono również kaplice przy północnej ścianie korpusu, ze zmodernizowanym wystrojem elewacji, wysuniętych poza lico wież i surowym wystrojem współczesnych wnętrz. Cała ta partia budowli została wykonana z cegły cementowej, zabarwionej na kolor czerwony, założono betonowe stropy i schody prowadzące na emporę. Nad korpusem wzniesiono metalową konstrukcję więźby dachowej, którą przykryto dachówką ceramiczną; zastąpiono ją w r. 1981 blachą miedzianą. We wnętrzu uzupełniono ubytki w oryginalnych sklepieniach kaplic. Na elewacjach uzupełniono braki, także w portalach, ościeżach okien i gzymsach.

Fragment elewacji nawy południowej z ozdobnymi lizenami autorstwa Henryka Brunsberga.

Portal w południowej nawie obejścia prezbiterium z barokową stolarką drzwi z 1692 r.

W r. 2003 pojawił się zamysł odbudowy zwieńczenia wieży w jej przedwojennym kształcie. Rok później prof. St. Latour wykonał projekt rekonstrukcji wieży hełmu wieży, jej stożkowego zwieńczenia o wysokości około 40 m., z jednoczesną adaptacją na cele turystyczne, z tarasem widokowym przy podstawie hełmu. Wjazd na taras zaprojektowano w formie windy, umieszczonej w wieży południowej. Równolegle zaprojektowano nowe ogrzewanie wnętrza, umieszczone pod posadzkami, nowe organy na emporze wieżowej, oraz budowę kompleksu parafialnego. Fundusze na inwestycje zapewniły: Miasto Szczecin i Unia Europejska. Wymianę ogrzewania przeprowadzono w 2005 i 2006 r. Podniesiono poziom posadzki o kilkanaście cm., pod posadzką wieży południowej odkryto głębokie wnętrze, a w nim duże ilości kości zmarłych (składowane tu od XIX w. z terenu dawnego cmentarza). W nawie obejścia przy kaplicy Mariackiej, pod posadzką odkryto grobowiec barokowy oraz relikty ceglanych cokołów i służek pierwotnego wnętrza (znalezisko nie zostało jeszcze do końca przebadane). Rekonstrukcję wieży i montaż organów przewiduje się na rok 2007.

Dwa lata temu rozpoczęto również budowę kompleksu parafialnego, wg. projektu St. Latoura w formie podpiwniczonego, dwukondygnacyjnego budynku postawionego na skraju skarpy po południowo wschodniej stronie katedry, w niewielkiej odległości od starej plebani. Ta zbudowana w ciągu XIV i XV w. budowla do dziś zachowała prostokątny rzut i relikty murów ze średniowiecznym wystrojem na elewacji wschodniej i północnej. Zniszczona w czasie II wojny światowej, została odbudowana w latach 1976-1977 wg. projektu prof. St. Latoura. Po północno-zachodniej katedry stronie stoi podwyższenie, które służy do ustawiania ołtarza przy masowych uroczystościach religijnych.

Wnętrze nawy głównej z widokiem na ołtarz w prezbiterium z 2006 r.

Wyposażenie

Z pierwotnego wyposażenia kościoła pw. św. Jakuba prawie nic się nie zachowało; wyposażenie średniowieczne po objęciu kościoła przez protestantów stopniowo w ciągu XVI i XVII wieku było wymieniane na zgodne z nową liturgią i nowym stylem. Zostało ono zniszczone w 1677 r. Następne barokowe, powstające w czasach nowożytnych zostało zniszczone w 1944 r. Na obecne wyposażenie składają się dzieła zabytkowe uratowane z kościoła św. Jakuba i innych kościołów Szczecina oraz terenu Pomorza i dawnej Nowej Marchii, częściowo wypożyczone z Muzeum Narodowego, bądź przekazane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a także dzieła współczesne ufundowane po 1975 r. Dzieła składające się na wyposażenie będziemy opisywać zgodnie z trasą zwiedzania katedry.

Ołtarz główny w prezbiterium z rzeźbami gotyckimi z terenu Pomorza.

Prezbiterium. Na dwóch środkowych filarach obejścia zawieszony jest ołtarz typu tryptyku (otwartego), stanowiący kompilację szafy wykonanej współcześnie z ustawionymi w niej 18 oryginalnymi gotyckimi figurami, pochodzącymi z kilku miejscowości Pomorza i Nowej Marchii; większość figur pochodzi z Chojny i Mieszkowic. Pośrodku znajduje się Matka Boska z Dzieciątkiem o typie „Pięknej Madonny” z pocz. XV w. z Mieszkowic. Madonnie towarzyszą święte niewiasty i biskupi: św. Wojciech i św. Otton. W predelli stoją figury 12 apostołów, z których 9 pochodzi z ołtarza w Żukowie, a trzy wykonano współcześnie. Nad tryptykiem zawieszony jest krucyfiks późnogotycki z pocz. XVI w. z Uznamia, którego krzyż z odrostami roślinnymi ma ramiona zakończone medalionami z symbolami czterech ewangelistów.

Na filarach łuku tęczowego na konsolach umieszczone są dwie rzeźby barokowe; po lewej stronie św. Jakub, będący fragmentem wysokiej klasy ambony wykonanej w 1693 r. dla kościoła św. Jakuba przez Hansa Brodera ze Stralsundu, po prawej św. Piotr z ok. 1670, rzeźba pomorska, nieznanego pochodzenia.

Ołtarz posoborowy w prezbiterium wykonany w 1982 r.

W prezbiterium ustawiony jest ołtarz ufundowany z okazji 10-lecia Diecezji Szczecińsko-Kamieńskiej w 1982 r. wg projektu Kazimierza Bieńkowskiego; boki stołu ołtarzowego ozdabiają płaskorzeźby odlane w mosiądzu, przedstawiające popiersia - w centrum Matki Boskiej - po Jej obu stronach osób związanych z historią Kościoła na Pomorzu. Na filarach obejścia, po lewej stronie znajduje się tablica upamiętniająca wizytę Jana Pawła II w Szczecinie 11 czerwca 1987 r., wykonał ją w brązie Jakub Lewiński. Pod tablicą płyta marmurowa, tego samego autora, z medalionem papieża z brązu, ufundowana w 2003 r. Autorstwa Jakuba Lewińskiego jest również tablica na prawym filarze, poświęcona pamięci Prymasa Tysiąclecia Kardynała Stefana Wyszyńskiego z roku 1991. Nieco powyżej na filarze zawieszona rzeźba Jezusa Zmartwychwstałego z XVIII w, z terenu Pomorza. Na filarze południowym, oddzielającym prezbiterium od nawy w 2006 r. umieszczono tablicę upamiętniającą inż. arch. Stafana Kwileckiego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 1960-1972.

Wnętrze kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej.

Kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej (I). Na ścianie północnej wisi obraz Matki Boskiej Częstochowskiej – kopia wykonana przez Annę Torwirt. We wnętrzu ustawiona renesansowa rzeźba Mojżesza pochodząca z kościoła w Żabowie /Pyrzyc. W oknach witraże o tematyce maryjnej wykonane w 1974 r. wg projektu Wiktora Ostrzołka. Malowidła na sklepieniach powstały po r.1972.

Kaplicę (III) wypełnia empora, na której ustawiono organy mechaniczne, zbudowane w 1980-81 r. przez firmę Kamińskiego z Warszawy i firmę Jacobi ze Sztokholmu. W posadzce wpuszczone są trzy płyty nagrobne z kościoła św. Jakuba: pierwsza Joachima Pusta i jego żony Katarzyny Matthenz z 1706 r., druga upamiętniająca zmarłego Mikołaja z 1687 r. i trzecia o nieczytelnej inskrypcji, prawdopodobnie pochodzi z 2 poł. XVII w.

Gotycka rzeźba „Pieta" z XV w., pochodząca z Lubniewic z woj. lubuskiego.

Kaplica (IV, bez wezwania). Tu znajdowało się do niedawna wejście do kaplicy Mariackiej, obecnie zamurowane. Na ścianie płn. rzeźba św. Anny z XIX w. Pod posadzką zachowane relikty pierwszej gotyckiej kaplicy sprzed piętnastowiecznej przebudowy kaplicy Mariackiej, oraz tumba barokowego grobowca.

Kaplica św. Judy Tadeusza (VI) obraz Świętego pędzla Krystyny Bogdan z r. 2003, w ramie barokowej z 2 poł. XVIII, przywiezionej z katedry w Kamieniu Pomorskim. Witraż ufundowali Barbara Bartłomowicz i jej mąż Franz Oesch.

Płaskorzeźba z godłem cechu kupców rybnych z ok. 1693 r. ze stall kupieckich kościoła św. Jakuba.

Kaplica Portowców (VII) mieści krzyż pamiątkowy z roku 1980 ze Stoczni Szczecińskiej. Pod krzyżem płaskorzeźba w drewnie, godło cechu kupców rybnych z 1693 r. z wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem – wykonana przez Christiana Pfeniga – jest to jedyny ocalały element bogatych stall kupieckich z kościoła św. Jakuba. Witraż w 1990 r. z inskrypcją „Pamięci Poległych w Grudniu 1970 r. z Solidarności Robotniczej" wykonała Irena Kisielewska.

Kaplica św. Maksymiliana Kolbe (VIII) jest poświęcona ofiarom hitlerowskich obozów koncentracyjnych. Rzeźbę świętego wykonała Anna Dopierała-Bomba. Na przegrodzie wypisano nazwy obozów. Witraż ukazuje współczesnych męczenników: św. Maksymiliana Kolbe, bł. bp. Michała Kozala i bł. Edytę Stein. Na ścianie powieszono proporce Kół Byłych Więźniów Politycznych Obozów Hitlerowskich.

Barokowa rzeźba anioła z 1693 r. z nie zachowanej barokowej ambony z kościoła św. Jakuba

Kaplica relikwii św. Wojciecha (IX) na osi prezbiterium. Ołtarz typu tryptyku, jest kompilacją: szafa współczesna; na środku figura Matki Boskiej Apokaliptycznej z pocz. XVI w., z kościoła Mariackiego w Chojnie, po bokach figura św. Jakuba z pocz. XVI w. z kościoła we Wołczkowie i współcześnie wykonana rzeźba biskupa. Pod ołtarzem znajduje się relikwiarz z relikwiami św. Wojciecha B.M.. Na gzymsie wieńczącym umieszczono barokowego anioła, pochodzącego z baldachimu nieistniejącej ambony z kościoła św. Jakuba z 1683 r. W narożnikach stoją anioły pochodzące z ołtarza kościoła w Stolcu, wykonane w 1735 r. przez Erharda Löfflera, autora nieistniejącego ołtarza głównego kościoła św. Jakuba. Po prawej stronie wysoko na konsoli umieszczono siedzącego anioła z ok. 1760 r. uratowanego z dawnego wyposażenia. Pod posadzką znajduje się krypta przeznaczona na pochówki biskupów diecezji. Witraże projektował w r. 1987 Wiktor Ostrzołek – górny w największym oknie (80 m^2) ufundował z okazji pielgrzymki Jana Pawła II do Szczecina ks. inf. Olgierd Ostrokołowicz, przedstawia sceny z Nowego Testamentu i postacie historyczne i współczesne, związane z Kościołem na Pomorzu.

. *Architektoniczna obudowa wejścia do kaplicy cechu szewców z 1779 r.*

Kaplica Szewców (X) posiada jedyną zachowaną barokową obudową wejścia do wnętrza, ufundowaną w r. 1779 przez cech szewców. We wnętrzu kaplicy grobowej złożone są szczątki zmarłych znalezione po 1945 r. w kryptach pod posadzką świątyni. Wstawiono tam cynowy sarkofag z ok. 1620 r. rodziny von Wedel, przewieziony z kościoła w Krępcewie. W 2005 r. umieszczono tu również drewnianą trumnę z kośćmi wydobytymi z wnętrza pod wieżą południową. Witraż autorstwa Grażyny Strykowskiej jest darem Miasta Szczecina w podziękowaniu za ocalenie od powodzi 1997 r.

Kaplica Sybiraków i Kultu Miłosierdzia Bożego (XI). Współczesny obraz „Miłosierdzia Bożego" w dębowej ramie z XIX w. pochodzącej z kościoła Chrystusa Króla ze Świnoujścia. Witraż projektu ks. pallotyna /brak imienia/ Młyńczaka z Otwocka ufundował Zachodniopomorski Związek Sybiraków.

. *Witraż autorstwa Ireny Kisielewskiej z wizerunkiem św. Katarzyny i innych świętych w oknie kaplicy Kolejarzy.*

Kaplica Kolejarzy (XII) ze współczesnym ołtarzem typu tryptyku z rzeźbą św. Katarzyny i skrzydłami zawierającymi malowane sceny przedstawiające męczeństwo świętej, poniżej dwie rzeźby patronów kolejarzy – program ikonograficzny autorstwa ks. inf. Romana Kostynowicza, wykonali Aleksander Sęk i Edward Rogalski. Na ścianach trzy tablice upamiętniające jeńców zamordowanych przez NKWD w 1940 r. w Katyniu, Charkowie i Miednoje. W witrażu wizerunek św. Katarzyna i innych świętych.

Kruchta południowa (XIII) ostrołukowy portal zamknięty drzwiami posiadającymi na zewnętrznej stronie bogatą barokową dekorację snycerską. Drzwi ufundował w 1692 r. Johan Christian Woke – inskrypcja fundacyjna znajduje się w kartuszu zwieńczenia. Deski drzwi ułożone rombowo, ornamenty: kanelowane, korynckie pilastry i zwoje liści akantu. Witraż przedstawia Matkę Boską z Dzieciątkiem i św. Dominika.

Kaplica książęca z symbolicznym grobowcem książąt pomorskich.

Kaplica Książęca (XIV) pod ścianą umieszczono współcześnie wykonany symboliczny grobowiec Książąt Pomorskich, w którym złożono szczątki książąt wyjęte ze znalezionych w 1946 r. pod kaplicą zamku, cynowych sarkofagów książęcych z XVI/XVII w. Sarkofagi są eksponowane w zamku Książąt Pomorskich, a stroje i klejnoty w Muzeum Narodowym. Nad grobowcem zawieszono obraz epitafijny przedstawiający Ukrzyżowanie na tle Jerozolimy z ok. 1600 r. - pochodzi z kościoła w Nowym Objezierzu. Po bokach stoją rzeźby alegoryczne: Nadzieja i Roztropność – pierwotnie były częścią nagrobka rodziny von Langen z kościoła św. Jakuba, wykonał je w r. 1696 Mateusz von der Linde. W narożnikach ustawiono konsole z motywami czaszek (należały one do dekoracji kaplicy X). Witraż z herbem Gryfitów projektowała Irena Kisielewska.

Kaplica Ludzi Morza (XV). Znajduje się tu współczesny tryptyk malarski wykonany w 1991 r. przez Ryszarda Kiełtykę, przedstawiający „Stella Maris". W witrażu z 1992 r. „Stworzenie Adama" oraz dawne i współczesne sceny z życia ludzi morza. Krata współczesna.

Kaplica Matki Boskiej Ostrobramskiej (XVI). Kopia obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej została ofiarowana katedrze w 1983 r. przez Jana Pawła II. Nad obrazem umieszczono koronę podtrzymywaną przez dwa barokowe aniołki. Witraż z 1987 r. projektu Ireny Kisielewskiej ukazuje Matkę Boską Ostrobramską na tle Ostrej Bramy i kościoła św. Anny w Wilnie. Naprzeciw kaplicy na filarze umieszczona płyta nagrobna z 1685 r. żeglarza Michała Wahrlanga i jego żony Anny Zirkevitz.

Płyta nagrobna Michała Wahrlanga z 1685 r.

Kaplica Najświętszego Sakramentu (XVII). Ołtarz jest tryptykiem z lat 1380-90, pochodzi z kościoła w Ciećmierzu k/Kamienia Pom. W środkowej części, podzielonej na dwa poziomy, przedstawiony jest „Triumf Marii" – scena Koronacji Marii przez Chrystusa i poniżej w tzw. protopredelli Pokłon Trzech Króli, zaś po bokach święte dziewice: Agnieszka, Barbara, Dorota i Katarzyna, w skrzydłach bocznych, w dwóch poziomach, ustawiono figury dwunastu apostołów tworzących „Kolegium apostolskie". Rzeźby wykonane są niezwykle precyzyjnie w drewnie bez polichromii – zdjęto ją już w XIX w. Ołtarz jest bardzo cenny, należy do stylu „Madonn na lwie", jeden z niewielu tego typu zachowanych w Polsce. Witraże z 1985 r. wg projektu Ireny Kisielewskiej ukazują sceny związane z Eucharystią i herby cechów rzemiosła, ponieważ witraże są fundacją szczecińskich rzemieślników.

Kruchta południowa druga (XVIII) z portalem, nad którym znajduje się witraż „Chrzest Chrystusa", ufundowany w 1998 r. przez bp. Jana Gałeckiego, wykonany przez M. Kośmickiego z Poznania.

Kaplica św. Barbary i św. Jerzego (XIX) poświęcona jest pamięci żołnierzy Armii Krajowej i Powstańców Warszawskich. W centrum ustawiono rzeźbę wyjątkowej urody - Pietę z XV/XVI w. - pochodzącą z Lubniewic w dawnej Nowej Marchii. Witraże projektu Ireny Kisielewskiej przedstawiają patronów AK: św. Barbarę i św. Jerzego.

Kaplica chrzcielna z późnogotyckim tryptykiem z warsztatu Clausa Berga z ok. 1530 r.

Barokowe rzeźby

Kaplica Chrzcielna (XX). Ołtarzem jest tryptyk z ok. 1520-30 r., - wg najnowszych ustaleń dzieło warsztatu marchijskiego – w centrum Matka Boska Apokaliptyczna, nad Jej głową dwa aniołki trzymają koronę /Maria Królowa Niebios/, po bokach rzeźby św. Magdaleny i nieustalonego świętego, w skrzydłach św. Jan Ewangelista, św. Szymon, św. Andrzej i pięciu innych świętych /jednej figurki brak/; w zwieńczeniu znajduje się krucyfiks, w predelli popiersia czterech apostołów – kopie wykonane w 1985 r. Na rewersach widoczne pozostałości przemalowanych w XVII w. postaci: Matki Boskiej Bolesnej i Chrystusa Bolesnego. Ołtarz pochodzi z kościoła w Objezierzu Nowym k/Chojny. Pod ołtarzem ustawiono relikwiarz z relikwiami św. Ottona, ofiarowany katedrze przez biskupa Bambergu

w 1974 r. z okazji 850-tej rocznicy chrztu Pomorza Zachodniego. Pośrodku kaplicy stoi chrzcielnica z 1682 r. pochodząca z kościoła w Dobropolu, wykonana przez stolarza Christopha Schmidta z Wolina i malarza Joachimusa Sellina z Wolina. Sześcioboczna czasza chrzcielnicy jest zdobiona malowidłami w arkadach, przedstawiającymi: Arkę Noego, Obrzezanie, Przejście przez Morze Czerwone, Chrzest w Jordanie, Zesłanie Ducha św. i św. Krzysztofa – kwatery oddzielone są na narożach toskańskimi kolumnami. W arkadzie kaplicy umieszczono fragmenty barokowej, rzeźbionej w drewnie dekoracji ołtarza +z kościoła w Stolcu k/Szczecina; mają formę zwiniętych, podwieszonych zasłon. Do belki przymocowany jest kartusz z malowanym wizerunkiem proroka z XVII w. pochodzi z jednej z kaplic kościoła św. Jakuba. Na belce umieszczono barokowe putta z nagrobka małżonków von Meyern wykonanego w 1734 r. przez Erharda Löfflera w kościele św. Jakuba. Witraże ufundowała Roma Masacz-Conroy, projektowała w 1989 r. Irena Kisielewska.

Wnętrze katedry z widokiem na obejście.

Południowa kruchta podwieżowa (XXI). Mieści się tu mała kapliczka chóru katedralnego „Lutnia” z rzeźbą Matki Boskiej z Dzieciątkiem przywiezioną z Piadeny we Włoszech. We wnęce ustawiono dwie barokowe płyty nagrobne, wydobyte spod gruzów kościoła; na przeciwległej ścianie obraz z przedstawieniem kultu Najświętszego Sakramentu, namalowany przez Stanisława Kostynowicza w roku 1961.

Na ścianie przy arkadzie znajduje się tablica pamiątkowa poświęcona pamięci ks. kardynała Augusta Hlonda Prymasa Polski z 2002 r. Na filarze pomiędzy kruchtami podwieżowymi umieszczone są trzy tablice poświęcone pamięci Johanna Carla Gottfrieda Lewego, kompozytora i organisty kościoła św. Jakuba w latach 1820 – 1866. Jego rzeźba stała pierwotnie na cokole przed kościołem. Zgodnie z ostatnią wolą muzyka jego serce

zostało pochowane w barokowych organach kościoła św. Jakuba, fakt ten upamiętnia inskrypcja na jednej z tablic.

W środkowej kruchcie podwieżowej (XXII) ustawiona jest chrzcielnica ze sztucznego kamienia z początku XX w., przeniesiona tu z kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa w Szczecinie. Drzwi z brązu wykonał w 2000 r. Czesław Dźwigaj z Krakowa: program opracował ks. inf. Roman Kostynowicz – w czterech kwaterach mieszczą się sceny doniosłe dla chrystianizacji Pomorza, Bolesław Krzywousty i św. Otton z Bambergu ustalający przebieg misji i chrzest w 1124 r. W tympanonie ukazano Jezusa Tronującego.
Witraż z przedstawieniem Przemienienia Pańskiego na Górze Tabor wykonała w 2000 r. Irena Kisielewska.

Na filarze przy kruchcie północnej znajduje się płyta pamiątkowa z popiersiem arcybiskupa Jerzego Stroby, wykonana przez Czesława Dźwigaja w 2004 r. w marmurze karraryjskim.

Fragment płyty nagrobnej z XV w., pochodzącej z nie zachowanej kolegiaty św. Ottona w Szczecinie.

W północnej kruchcie podwieżowej (XXIII) po lewej stronie na ścianie umieszczono dwie średniowieczne płyty nagrobne. Pierwsza (zachowana tylko górna część) to najstarsza na Pomorzu Zachodnim płyta wapienna z XIV w.; pochodzi z nieistniejącej kolegiaty św. Ottona na zamku szczecińskim; w rytym rysunku wyobrażała dwóch cystersów - kapelanów zamkowych - ukazanych w architektonicznych arkadach zwieńczonych wimpergami i pinaklami. Obecnie czytelna jest tylko jedna postać z portretowo potraktowaną głową zakonnika. Druga płyta z kilkoma wierszami tekstu i datą –1603- użyta była wtórnie - w dolnej partii obrzeżonej bordiurą widoczna jest wcześniejsza, średniowieczna inskrypcja. Od strony zewnętrznej w portalu osadzone są drzwi barokowe ufundowane w 1694 r. przez Jiirgena Witcka – motywami dekoracyjnymi są pilastry ozdobione festonami i zwoje akantu. W nadprożu znajduje się prostokątna płycina i kartusz, otoczone ornamentem ze zwojów akantu i czterema puttami wśród roślinności. W płycinie jest tekst z Księgi Królów w tłumaczeniu na język polski, natomiast w kartuszu tekst fundacyjny.

W pierwszej **kaplicy** północnej (XXIV) wisi epitafium Henniga von Knuth z portretem zmarłego w owalnej ramie z 1693 r., z kościoła w Kunowie k/Kamienia Pom.

Epitafium Herniga von Knuth z 1693 r., pochodzące z kościoła w Kunowie /Kamienia Pomorskiego.

W drugiej **kaplicy** północnej (XXV) wisi epitafium z herbem rodu von Weyer z końca XVII w. z terenu Pomorza Zachodniego.
Nad wejściem do przedsionka w **kaplicy** (XXVI) wisi epitafium kapitana Teofila Michaelisa, właściciela majątku Buk, rannego w bitwie pod Połtawą, zmarłego w Moskwie w r. 1709.

W pobliżu w nawie stoi marmurowa, neoklasycystyczna, chrzcielnica używana obecnie jako kropielnica, przeniesiona z któregoś ze szczecińskich kościołów.
Na ścianach nad kaplicami północnymi, na wysokości empory, powieszono trzy epitafia: epitafium rodziny von Műnchow z początku XVIII w. pochodzi z kościoła w Otoku; wokół tarczy herbowej umieszczone są tarcze z herbami 11 rodów rycerskich skoligaconych z rodziną Műnchow: v. Carnitzen, v. Walden, v. Fraven, v. Kleisten, v. Manteuffel, v. Rahmeln, v. Muckernitzen, v. Demitzen, v. Osten, v. Monichoven, jeszcze raz v. Kleisten; dwa dalsze epitafia zostały przywiezione z kościoła z Chociwla. Na ścianie nad wejściem do kruchty północnej wisi cenny renesansowy tryptyk z Krępcewa oddany do katedry w depozyt. Epitafijny tryptyk malarski wykonał w 1607 r. na zamówienie Caspara von Wedel, szczeciński malarz dworski Martin Redtel – w części środkowej przedstawiona jest scena „Pokłonu trzech Króli" z kryptoportretami, w lewym skrzydle „Zmartwychwstanie", w prawym „Wniebowstąpienie". Ołtarz jest zdekompletowany, brak predelli z przedstawieniem „Ostatniej wieczerzy", portretów fundatorów i inskrypcji. W pobliżu stoją renesansowe stalle.

Na zachodniej elewacji wieży umieszczona jest płyta z tekstem mówiącym o konserwacji kościoła przeprowadzonej w latach 1893-1899.

Na terenie przy Katedrze, po **północno-wschodniej stronie** na drewnianej konstrukcji zawieszony jest dzwon zwany Wielkim. Wykonał go w r. 1682 szczeciński ludwisarz Wawrzyniec Kökeritz. Jest bogato zdobiony, na pałąkach korony znajdują się

maski, na szyi odciski monet i medali, na płaszczu dwa medaliony z herbem Szczecina i widokiem kościoła św. Jakuba, poniżej znajdują się inskrypcje wymieniające fundatorów: króla szwedzkiego Karola XI, szczecińskich senatorów, prowizorów oraz autora dzwonu. W czasie wojny został zabezpieczony przez spuszczenie go i zamurowanie we wnętrzu wieży.

Dalej ku zachodowi na cokole z XIX w., który był podstawą pomnika organisty Karola Loewego 1 września 1991 r., ustawiono, z okazji nawiedzenia Diecezji w obrazie Matki Boskiej Częstochowskiej, współczesną figurę Matki Boskiej.

Nieopodal stoi krzyż pamiątkowy, pod którym w 1987 r. papież Jan Paweł II odprawił mszę św. na Jasnych Błoniach w Szczecinie.

Dzwon barokowy zwany „Wielkim" z 1682 r. odlany przez szczecińskiego ludwisarza Wawrzyńca Köckeritza